

УДК 338:331.5

JEL Classification: O15, O57, P52

УШЕНКО Н. В.¹, КУРОЧКА О. М.²

СТАН ТА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ: МІЖКРАЇННІ ПОРІВНЯННЯ ЄС ТА УКРАЇНИ

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2025.4.14>

Постановка проблеми. Проведення міжкраїнних порівнянь динаміки розвитку людського капіталу дозволяє ідентифікувати рейтинг країн в залежності від співвідношення значень його складових, а співставлення отриманих результатів за різними метриками – об'єктивізувати стан розвитку людського капіталу країн на основі використання різних систем показників. *Мета дослідження* спрямована на проведення міжкраїнних порівнянь розвитку людського капіталу країн задля визначення його пріоритетних напрямів повоєнного відновлення економіки України. *Об'єктом дослідження* є якісні параметри людського капіталу у міжкраїнному порівнянні. Предметом дослідження виступають теоретико-методичні засади вимірювання якості людського капіталу та напрями державного регулювання, що мають сприяти соціально-економічному розвитку у повоєнному відновленні України. *Методи дослідження:* абстрактно-логічний, графічний, порівняльного аналізу, статистичний, узагальнення. *Основною гіпотезою* дослідження стало припущення про те, що міжкраїнні порівняння в умовах відкритості підсистем світової економіки об'єктивізують вимірювання якісних параметрів розвитку людського капіталу, стан якого є важливим чинником повоєнного відновлення України. *Виклад основного матеріалу.* Розкрито особливості трактування поняття «людський капітал» провідними міжнародними інституціями та особливості методичних засад його вимірювання. Проведений аналіз показав, що Україна у періоді 2020-2023 рр. утримувала «Високий рівень ІЛР» у 2-й групі міжкраїнного рейтингу, що забезпечується на основі зайняття 87 позиції в «Високому рівні ІЛР» у системі рейтингу Human Development Index (HDI) 2023 р. (75-124 рейтингові місця); 53 позиції в «Високому рівні ІЛР» в системі рейтингу Human Capital Index 2020 р. (28-73 рейтингові місця); 63 позиції в «Високому рівні ІЛР» у системі рейтингу SPI (AITI Global Social progress index) 2024р. (31-70 рейтингові місця). Здійснено порівняльний аналіз структури основних показників життя населення, показників навчання населення, впливу обсягів розподілу ВНД у Німеччині, Франції (позиції 5 та 26 у «Найвищій групі» ІЛР в світі) та України (позиція 87 у «Високій групі» ІЛР). Це дозволило продемонструвати доцільність адаптації зарубіжного досвіду щодо шляхів забезпечення сталого розвитку людського капіталу в Європейському Союзі, а різниця між показниками країн ЄС та України є програмою розвитку за складовими Індексу людського розвитку для України. Розроблено пріоритетні напрями розвитку людського капіталу в контексті повоєнного відновлення України. *Оригінальність та практична значимість* обумовлюються використанням метрик вимірювання якості людського капіталу на основі його структурно-функціонального аналізу, що дає змогу

¹ **Ушенко Наталя Валентинівна**, д-р екон. наук, професор, професор кафедри міжнародної економіки, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна.

Ushenko Natalya, Doctor of Science (Economic), Professor, Professor of the International Economics Department, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3158-4497>

e-mail: ushenko_nv@ukr.net

² **Курочка Олександра Миколаївна**, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спец. 051 Економіка, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна.

Kurochka Oleksandra, graduate of the second (master's) level of higher education, specialty 051 Economics, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6990-7167>

e-mail: omkurochka.feu24m@kubg.edu.ua

[Creative Commons Attribution
NonCommercial 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

ISSN 2221-8440

ЖУРНАЛ ЕКОНОМІКИ РЕФОРМ № 4(60)/2025

здійснювати рейтингування країн, яке відображає рівень та/або потенціал розвитку людського капіталу. Порівняння використаних методичних підходів дає можливість здійснювати коректні міжкраїнні порівняння, які об'єктивізують оцінювання рівня розвитку людського капіталу та можуть використовуватися різними групами стейкхолдерів для прийняття рішень щодо планування розвитку людського капіталу країн, компаній. *Висновки та перспективи подальших досліджень.* Для ефективного подолання повоєнних проблем розвитку людського капіталу України доцільно орієнтуватися на пріоритетні напрями, що охоплюють реінтеграцію внутрішньо переміщених осіб в Україні та зовнішніх мігрантів, які покинули Україну з 2022 року; реалізацію державних програм надання освітньої підтримки; державне сприяння цифровій економіці та залучення інвестицій у людський капітал; розробку державних програм підтримки реабілітації в цивільному житті осіб з військовими пораненнями; фінансову підтримку розвитку людського капіталу через освітні реформи, медичну реабілітацію та економічне зростання. Перспективами подальших досліджень є макроорієнтовані поведінкові прояви людського чинника у кризових умовах, що дозволить визначити спрямовуючі поведінкові інструменти задля сталого соціально-економічного розвитку країни у повоєнному відновленні.

Ключові слова:

людський розвиток, людський потенціал, людський капітал, глобальний вимір, міжкраїнні порівняння, охорона здоров'я, освіта, міграція, мобільність, конвергенція людського капіталу, світова економіка.

STATUS AND DYNAMICS OF HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT: INTER-COUNTRY COMPARISONS EU AND UKRAINE

Formulation of the problem. Conducting cross-country comparisons of human capital development dynamics enables the identification of country rankings based on the ratio of their components. Comparing the results obtained using different metrics enables the objectification of the state of human capital development in countries, based on the use of various indicator systems. *The aim of this research* is to conduct cross-country comparisons of human capital development in order to identify its priority areas for Ukraine's post-war economic recovery. *The objective of the research* is to examine qualitative parameters of human capital in a cross-country comparison. The subject of the study is the theoretical and methodological foundations for measuring the quality of human capital and the areas of state regulation that should contribute to socio-economic development in Ukraine's post-war reconstruction. *The methods of the research:* abstract-logical, graphical, comparative analysis, statistical, and generalisation. *The research hypothesis* was that cross-country comparisons in conditions of openness of global economic subsystems objectify the measurement of qualitative parameters of human capital development, the state of which is an important factor in Ukraine's post-war recovery. *The statement of basic materials.* The peculiarities of the interpretation of the concept of 'human capital' by leading international institutions and the peculiarities of the methodological principles of its measurement are revealed. The analysis showed that Ukraine maintained a 'High HDI' in the 2nd group of the inter-country ranking in the period 2020-2023, which is ensured by its 87th position in the 'High HDI' in the Human Development Index (HDI) 2023 ranking system (75-124 ranking places); 53rd place in the 'High HDI' category in the 2020 Human Capital Index ranking system (28-73 ranking places); 63rd place in the 'High HDI' category in the 2024 SPI (AITI Global Social Progress Index) ranking system (31st-70th place). A comparative analysis was carried out of the structure of the main indicators of the population's life, indicators of the population's education, the impact of the distribution of GNI in Germany, France (positions 5 and 26 in the 'Highest Group' of the HDI in the world) and Ukraine (position 87 in the 'High Group' of the HDI). This demonstrated the feasibility of adapting foreign experiences on ways to ensure sustainable human capital development in the European Union. The difference between the indicators of EU countries and Ukraine is a development program based on the components of the Human Development Index for Ukraine. Priority areas for human capital development in the context of Ukraine's post-war recovery have been identified. *The originality and practical significance of the research* are determined by the use of metrics for measuring the quality of human capital based on its structural and functional analysis, which makes it possible to rank countries according to the level and/or potential of human capital development. Comparing the methodological approaches used enables the conduct of accurate cross-country comparisons that objectively assess the level of human capital development. These comparisons can be utilized by various stakeholder groups to inform decisions on planning human capital development in countries and companies. *Conclusions and perspectives of further research.* To effectively overcome post-war challenges in the development of Ukraine's human capital, it is advisable to focus on priority areas, including the reintegration of internally displaced persons in Ukraine and external migrants who have

left Ukraine since 2022; the implementation of state programmes to provide educational support; state promotion of the digital economy and attraction of investment in human capital; the development of state programmes to support the rehabilitation of persons with military injuries into civilian life; financial support for human capital development through educational reforms, medical rehabilitation and economic growth. Prospects for further research include macro-oriented behavioral manifestations of the human factor in crisis conditions, which will enable the identification of behavioral tools to guide the country's sustainable socio-economic development during post-war recovery.

Keywords:

human development, human potential, human capital, global dimension, cross-country comparisons, health care, education, migration, mobility, convergence of human capital, global economy.

Постановка проблеми. Людиноцентричний вектор розвитку суспільства привів в економічній науці до появи концепції людського капіталу, згідно якої знання, уміння, навички людини обґрунтовано розглядати як вартісні категорії, що капіталізуються у процесі його використання та приносять дохід власнику. Розгляд людського капіталу (ЛК) в контексті соціально-економічного розвитку країн обумовили потребу моніторингових обстежень від особистісного рівня до макроекономічного в залежності від потреб аналізу. Проведення міжкраїнних порівнянь динаміки розвитку людського капіталу дозволяє ідентифікувати рейтинг країн в залежності від співвідношення значень його складових, а співставлення отриманих результатів за різними метриками – об'єктивізувати стан розвитку людського капіталу країн на основі використання різних систем показників. Актуальність дослідження додатково посилюється тим, що повоєнне відновлення України спирається на інституційну та технологічну модернізацію, ефективність якої значною мірою визначається якістю людського капіталу, яка змінюється у процесі розвитку та обумовлює прогрес соціального розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Започаткована у зарубіжній науці Т. Шульцом [18], Г. Беккером [12] теорія людського капіталу отримала розвиток у працях українських вчених В. Антонюк [1], О. Грішнєвої [4], Д. Мельничука [8], Н. Ушенко [11], у глобальному вимірі в контексті післявоєнного відновлення - В. Близнюк [2], З. Галушка [3], Е. Лібанової [7], О. Новікової [9], О. Зінченко [5], А. Самойленко [5]. У дослідженні Кожем'якіної С., Кривуші С. [6] розкрито складові, що визначають розвиток людського капіталу через функціонування освіти та охорони здоров'я з метою досягнення Цілей сталого розвитку, міжнародних норм і стандартів соціальних

прав громадян України. Для оцінювання людського капіталу на макроекономічному та глобальному рівні застосовуються такі методичні підходи як індикативний, витратний, дохідний, індексний, про що ширше розкрито у науковій праці [10]. У представленому дослідженні буде використано індексний метод як найбільш прийнятний для проведення міжкраїнних порівнянь, що обумовлено орієнтованістю на визначення потенціалу розвитку людського капіталу задля цілей повоєнного відновлення України.

Мета дослідження – провести міжкраїнні порівняння розвитку людського капіталу країн задля визначення його пріоритетних напрямів для повоєнного відновлення економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нобелівські лауреати - основоположники теорії людського капіталу Т. Шульц та Г. Беккер сформулювали положення економічної природи людського капіталу, які полягають у наступному [18; 12]:

- визначається як запас знань, навичок, мотивацій, що впроваджується в системи освіти, охорони здоров'я, професійного досвіду, пошуку інформації та розвитку виробничої мобільності;
- доведено, що принципи відмінності між людським та речовим капіталом є одночасно джерелом додаткового доходу у функціонування суспільства;
- за рахунок зростання інвестицій у людський капітал суттєво зростає ефективна структура заробітної плати;
- важливість інвестицій у людський капітал випереджає ефективність вкладення інвестицій у володіння речовим капіталом;
- інвестиції в людський капітал в суспільстві дозволяють досягти фактичного зростання продуктивності його використання та одночасно впроваджують рівномірний його розподіл.

Людський капітал формує нову економічну категорію економічних відносин суспільства з людиною як носієм трудових функцій, знань, економічних інтересів та суспільного відтворення, що ширше розкрито у комплексному дослідженні [11]. Капіталізація людського чинника є важливим процесом у соціально-економічному середовищі з позиції отримання зиску не тільки для особи, але і

для добробуту країн. Розглянемо теоретико-методичні засади вимірювання розвитку людського капіталу в межах національних економік як компонентів глобальної системи. Для цього первинно розкриємо особливості трактування поняття «людський капітал» провідними міжнародними інституціями (таблиця 1).

Таблиця 1 – Трактування поняття «людський капітал» та особливості його вимірювання у визначенні провідних міжнародних інституцій

Інституція	Визначення	Основний зміст дослідження щодо вимірювання ЛК
Світовий Банк (World Bank) [22]	(2006) ЛК як виробнича здатність, втілена в юлях, з особливим акцентом на її внеску в економічне виробництво. (2019) Людський капітал складається зі знань, навичок та здоров'я, які люди накопичують протягом свого життя, що дозволяє їм реалізувати свій потенціал як продуктивних членів суспільства.	З 2018 року започатковано розрахунок Індексу людського капіталу (ІЛК) за методикою вимірювання людського капіталу, згідно чого вимірюється обсяг ЛК, який може нагромадити народжена сьогодні дитина до свого 18-річчя із врахуванням різноманітних ризиків для здоров'я й освіти. Проведений аналіз показує, що в країнах з наявними наразі низькими рівнями інвестицій у ЛК продуктивність працівників майбутніх поколінь потенційно буде на 1/3 або 1/2, якщо б люди були повністю здорові та отримували якісну освіту.
Організація Економічного Співробітництва та Розвитку (Organisation for Economic Co-operation and Development) [13]	Людський капітал можна широко визначити як сукупність знань, навичок та інших особистісних характеристик, втілених у людях, які допомагають їм бути продуктивними.	Запропоновано новий вимір показника людського капіталу як когортно-зваженого середньоарифметичного значення попередніх балів PISA (відображають якість освіти) населення працездатного віку та відповідної середньої тривалості навчання (відображає кількість освіти). Новий показник має тісний зв'язок з продуктивністю, при цьому еластичність запасу ЛК відносно якості освіти в 3-4 рази більша, ніж відносно кількості освіти.
Європейська економічна комісія Організації Об'єднаних Націй (United Nations Economic Commission for Europe) [15]	«Ідея розглядати знання та здібності людей як актив — як людський капітал...» Навички ЛК розглядаються шляхом поділу на 2 види: загальні та специфічні (для конкретної компанії).	Підходи щодо вимірювання ЛК поділено на: прямі: оцінюються за залишковим принципом, тобто базуються на припущенні, що дисконтована вартість вигод, яку основний капітал принесе протягом свого терміну існування; непрямі: 2.1 базується на витратах, коли вартість ЛК розраховується як амортизована вартість потоку минулих інвестицій, у т.ч. інвестицій від людини, домогосподарства, роботодавців та урядів країн. 2.2. базується на доходах протягом життя, тобто вимірює ЛК шляхом підсумування значень усіх потоків доходів, очікуваних для отримання протягом всіх років життя.
Міжнародний валютний фонд (International Monetary Fund) [17].	В одному з досліджень: «Наші показники людського капіталу – це тривалість життя, рівень виживання немовлят та середній запас загальної та середньої кількості років навчання».	Засвідчено факт, що конвергенція людського капіталу ще не однозначно перетворилася на міжнародну конвергенцію доходів по наступним причинам: 1) існує суттєве відставання між накопиченням ЛК та зростанням продуктивності доходів, 2) швидкий розвиток є результатом взаємодії ЛК з наявністю продуктивних ідей, що також пов'язано із темпами передачі технологій. Доведена спільність інвестицій в охорону здоров'я та освіти, але при цьому покращення здоров'я є більш важливим для успішності покращення освіти, ніж покращення освіти для успішності покращення здоров'я.
Всесвітній економічний форум (World Economic Forum) [19].	Людський капітал як «знання та навички людей, що дозволяють їм створювати цінність у глобальній системі» [19, р.179].	Продемонстрована залежність між динамікою використання людського капіталу та його рівнем його використання з впливом на динаміку його якості, а саме: використання за призначенням – забезпечує підвищення якості людського капіталу, відсутність попиту знижує якість

Джерело: розроблено авторами Використані вище трактування людського капіталу провідними міжнародними інституціями (Світовий банк, Організація Економічного Співробітництва та Розвитку, Європейська економічна комісія Організації Об'єднаних Націй, Всесвітній економічний форум, Міжнародний валютний фонд) розглядають людський капітал як економічного активу, який через свою продуктивність впливає на стратегічний соціально-економічний розвиток країн.

Мельничук Д.П. при визначенні закономірностей формування доходу на людський капітал зазначає важливий взаємозв'язок факторів, які визначають ефективність використання людського капіталу у залежності від рівня розвитку знань та умов зовнішнього середовища, які вчений формулює наступним чином «Так, помірно розвинені знання та професійні навички за сприятливих соціально-економічних, соціально-трудових, соціально-побутових, культурних, політичних та інших обставин даватимуть можливість генерувати значно більшу додаткову вартість, ніж надрозвинуті – за відсутності необхідних для їх продуктивного застосування умов» [8, с. 62]. Вчений зазначає, що не кожна держава еволюціонувала до того рівня, на якому знання стають капіталом [8, с.49]. Загалом вищезазначене дозволяє логічно підсумувати, що конкуренція за таланти у сучасних умовах може мати прояв у багатьох формах, але при цьому також може мати місце самоплинний процес як результат невиваженості регуляторної політики держави, що дає певній категорії населення «сигнал» про економічну чи соціальну доцільність переміщення у більш привабливі місця. До того ж, реалії впливу російсько-української війни на мобільність населення додатково демонструють пріоритетність вимушеної безпекової цілі у міграційних процесах та настроях українців, як внутрішніх, так і зовнішніх векторах.

Для проведення міжкраїнного моніторингу стану та динаміки розвитку людського капіталу використаємо аналітичні дані міжнародних інституцій:

1. Human Development Index (HDI) - центр UNDP (United Nations Development Programme in UN) [16];
2. The Human Capital Index (HCI) - Світовий банк [20];
3. Global Social Progress Index (GSPI) - Social Progress Imperative та AlTi Tiedemann Global [11].

Індекс людського розвитку (Human Development Index, HDI) включає такі компоненти, як очікувана тривалість життя, середня тривалість та очікувана тривалість освіти і ВВП на душу населення на рік. HDI дозволяє порівнювати рівень розвитку між різними країнами та відслідковувати динаміку змін у людському розвитку протягом часу (таблиця 2), де наведені рівні задіяні з «Стратегічних цілей розвитку» [16; 22].

Таблиця 2 – Складові та їх граничні значення у розрахунку рівнів індексу людського розвитку HDI

Індекс тривалості життя (LEI), роки	Індекс середньої тривалості навчання (MYSI), роки	Індекс очікуваної тривалості навчання (EYSI), роки	Індекс ВВП на душу населення, дол. США на рік
LEI = 1 при тривалості життя 85 років; LEI = 0, коли тривалість життя не перевищує 20 років	MYSI = 15 років середній максимум показника на 2025 рік.	EYSI = 18 років - рівень отримання ступеня магістра у більшості країн.	Індекс дорівнює: 1 - коли ВВП на душу населення становить 75 000 тисяч доларів на рік, 0 - коли ВВП на душу населення становить 100 доларів на рік.

Джерело: розроблено авторами на підставі Human Development Index (HDI) [16]

Індекс розвитку людського потенціалу (Human Capital Index, HCI) оцінює вклад країн у розвиток людського капіталу, при цьому

окремо враховує досягнуті рівні освіти, здоров'я і підготовки працівників за віковими групами (таблиця 3) [20].

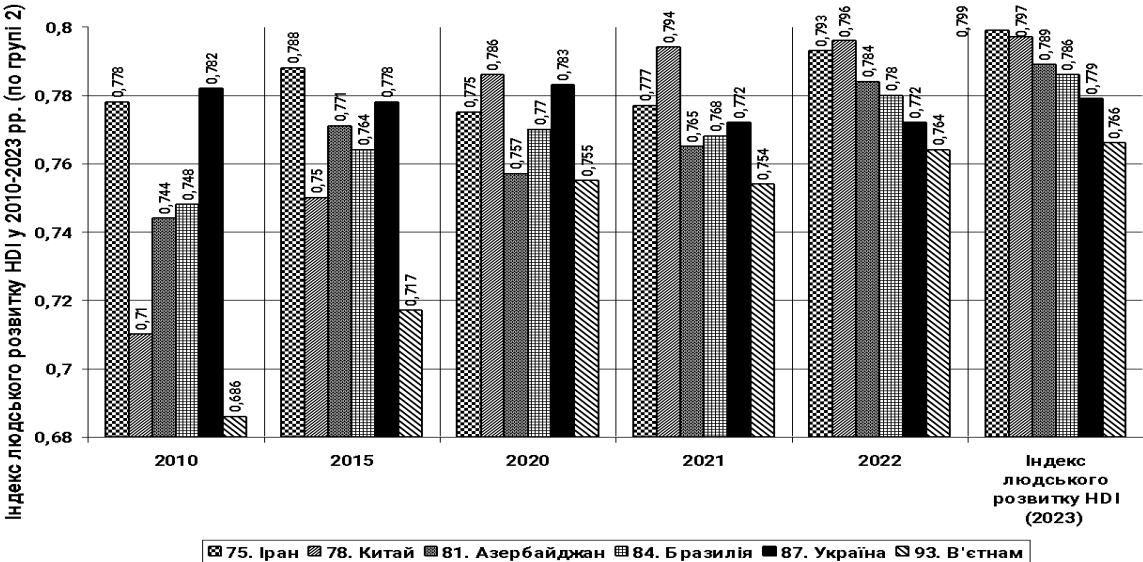

Рисунок 1 – Індекс людського розвитку HDI у 2010-2023 рр.
(по групі 2 - High human development (75 - 124))
Джерело: розроблено авторами на підставі Human Development Index (HDI) [16]

Таблиця 3 - Показники розрахунку стану людського капіталу HCI України у 2024 р.
за віковими групами

Раннє дитинство	Шкільний вік	Молодь	Дорослі
1) Рівень смертності. у кількості померлих на 1000 живонароджених	1) Рівень смертності дітей віком 5-14 років	1) Рівень грамотності молоді. Частка молоді (віком 15-24 років), яка є грамотною,	1) Участь жінок у % від жіночого працездатного населення (до 25+)
2) Рівень вакцинації АКДС, третя доза. Відсоткова кількість немовлят, що отримали третю дозу	2) Рівень завершення початкової школи. Рівень завершення початкової школи становить %	2) Рівень народжуваності у підлітків - на кожні 1000 жінок віком 15-19 років	2. Тривалість життя при народженні.
3) Валовий коефіцієнт зарахування до дошкільних закладів. Коефіцієнт зарахування (%)	3) Чистий рівень зарахування до школи, нижча середня освіта. Відсоток дітей нижчого середнього шкільного віку, %	3) Рівень безробіття молоді - безробітна молодь (віком 15-24 рр.)	3) Рівень безробіття дорослих - безробітні дорослі (віком 25 – 65 рр.)

Джерело: розроблено авторами на підставі Human Capital Index [20]

Порівнюємо індекс HCI у перших 120 країн світу (рисунок 2).
Індекс HCI для різних країн у 2020 році коливається приблизно у діапазоні від 0,9 до 0,4, при цьому найвищі значення мають країни з високим рівнем економічного розвитку і сильними системами освіти та охорони здоров'я. До країн з високим HCI (0,80–0,90+) відносяться Ісландія, Швейцарія, Німеччина, Австралія, Нідерланди, Ірландія, Сінгапур, які мають сильні системи освіти від раннього віку, високу якість медичних послуг, стабільне соціально-економічне середовище. До кра-

їн із середнім HCI (0,60–0,75) входить багато держав Європи, Близького Сходу та Азії. Україна також має середній рівень розвитку людського капіталу із значенням 0,63, що нижче, ніж у більшості країн ЄС, але вище частини держав Латинської Америки, Азії та Африки. Це свідчить про наявність проблем у якості освіти, стані здоров'я населення, очікуваній продуктивності праці. Абсолютне значення показника 0,63 свідчить про втрату приблизно 37% потенційної продуктивності через системні недоліки в охороні здоров'я та освіти.

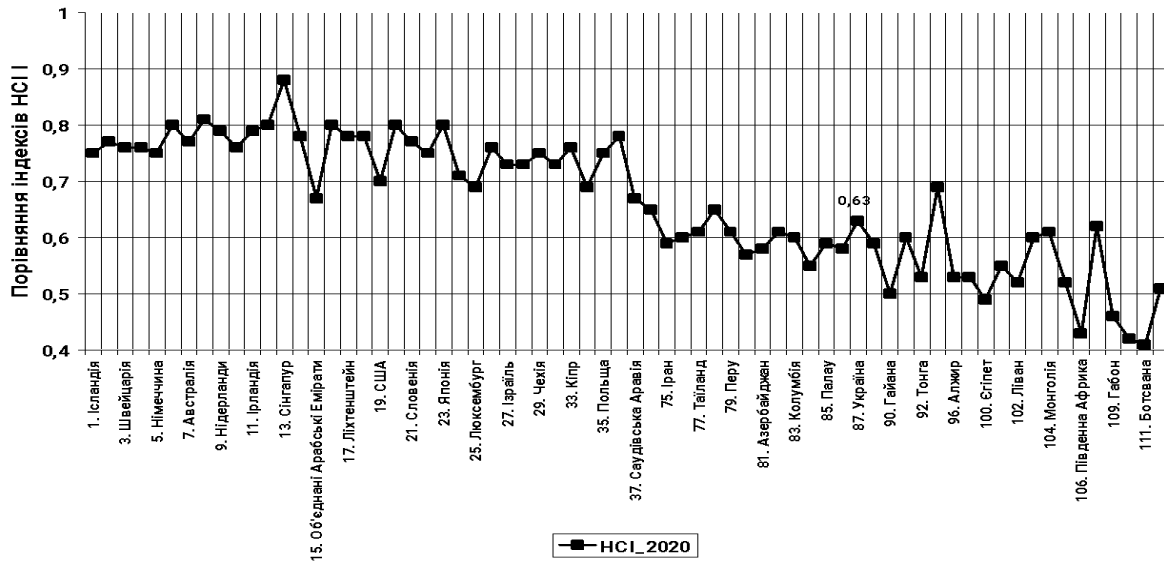

Рисунок 2 – Порівняння індексу НСІ 2020 року у перших 120 країн світу
Джерело: розроблено авторами на підставі Human Capital Index [20]

Глобальний індекс соціального розвитку (Social Progress Index, SPI) при оцінюванні рівня соціального і економічного розвитку країн використовує показники: основні люд-

ські потреби, освіта, здоров'я, освіченість і доступ до базових послуг (таблиця 4, рисунок 3) [11].

Таблиця 4 – Складові розрахунку рівнів Глобального індексу соціального прогресу

Основні потреби	Основні показники добробуту	Основні можливості
Водопостачання та санітарія: Базові послуги водопостачання; Базові санітарні послуги; Небезпечна вода, санітарія та гігієна; Задоволеність якістю води	Базова освіта: Зарахування до початкової школи; Навчання у середній школі; Гендерний паритет у середній освіті; Рівний доступ до якісної освіти; Діти ростуть і навчаються	Права та голос: Політичні права; Свобода мирних зібрань; Індекс рівності перед законом та індивідуальних свобод; Рівність прав; Сприйняття корупції
Житло: Доступ до електроенергії; Забруднення повітря в домогосподарствах; Незадоволення доступністю житла; Використання чистого палива та технологій для приготування їжі	Інформація та комунікації: Коришувачі мобільних телефонів; Коришувачі Інтернету; Доступ до онлайн-управління; Всесвітній індекс свободи преси	Свобода та вибір: Вразлива зайнятність; Ранні шлюби; Задоволений попит на контрацепцію; Свобода над життєвим вибором; Репресії щодо організацій громадянського суспільства
Безпека: Міжособистісне насильство; Насильство з боку інтимного партнера; Крадіжка грошей; Відчуття безпеки під час прогулянок на самоті; Травми, пов'язані з транспортом	Здоров'я: Тривалість життя у 65 років; Неінфекційні захворювання; Доступ до основних медичних послуг; Рівний доступ до якісної медичної допомоги; Проблеми зі здоров'ям	Інклюзивне суспільство: Прийняття представників ЛГБТ-спільноти; Дискримінація та насильство щодо меншин; Індекс рівного доступу; Молодь не навчається, не працює та не навчається
	Якість навколишнього середовища: Забруднення зовнішнього повітря; Забруднення твердими частинками; Вплив свинцю; Утилізація відходів	Вища освіта: Очікувана тривалість навчання у вищій освіті; Жінки з вищою освітою; Університети, що оцінюються за якістю; Документи, що підлягають цитуванню; Академічна свобода

Джерело: розроблено авторами на підставі Global Social Progress Index [11]

Результати розрахунків для декількох країн за алгоритмами таблиця 4 побудовано

на рисунку 3 з використанням розрахункової шкали SPI-2022 [11].

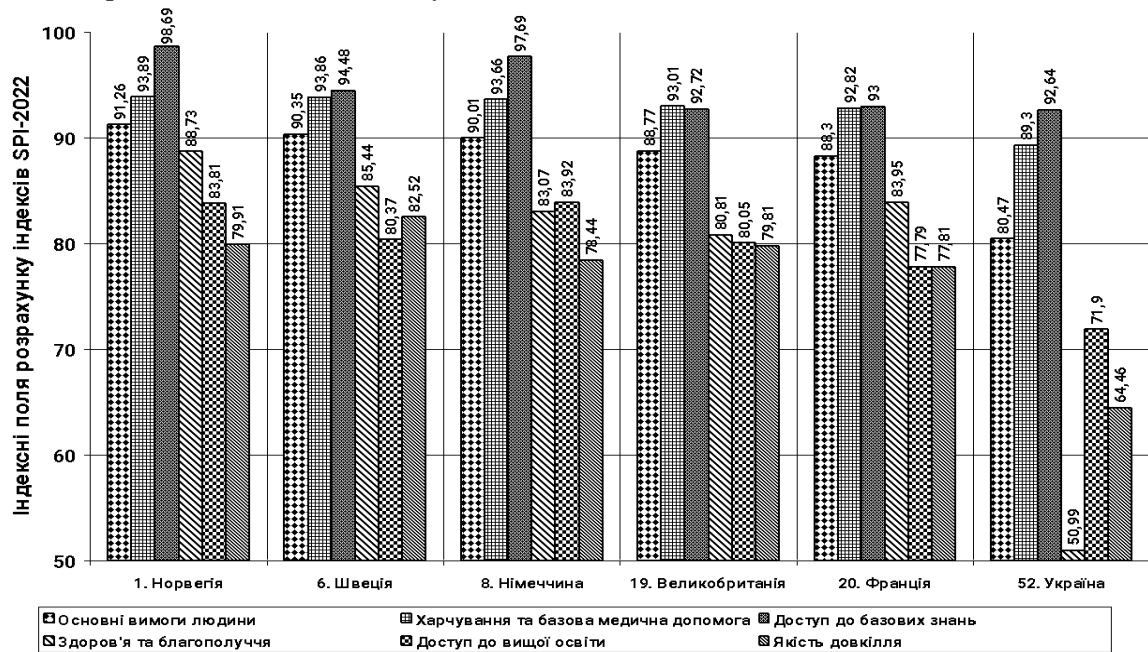

Рисунок 3 – Індексні поля розрахунку індексів ASP (AITI Global Social Progress Index) SPI-2022
Джерело: розроблено авторами на підставі Global Social Progress Index [11]

Узагальнимо індексні значення HDI, HCI, SPI-2025, ранжованих по країнам в рейтингу HDI на рисунку 4.

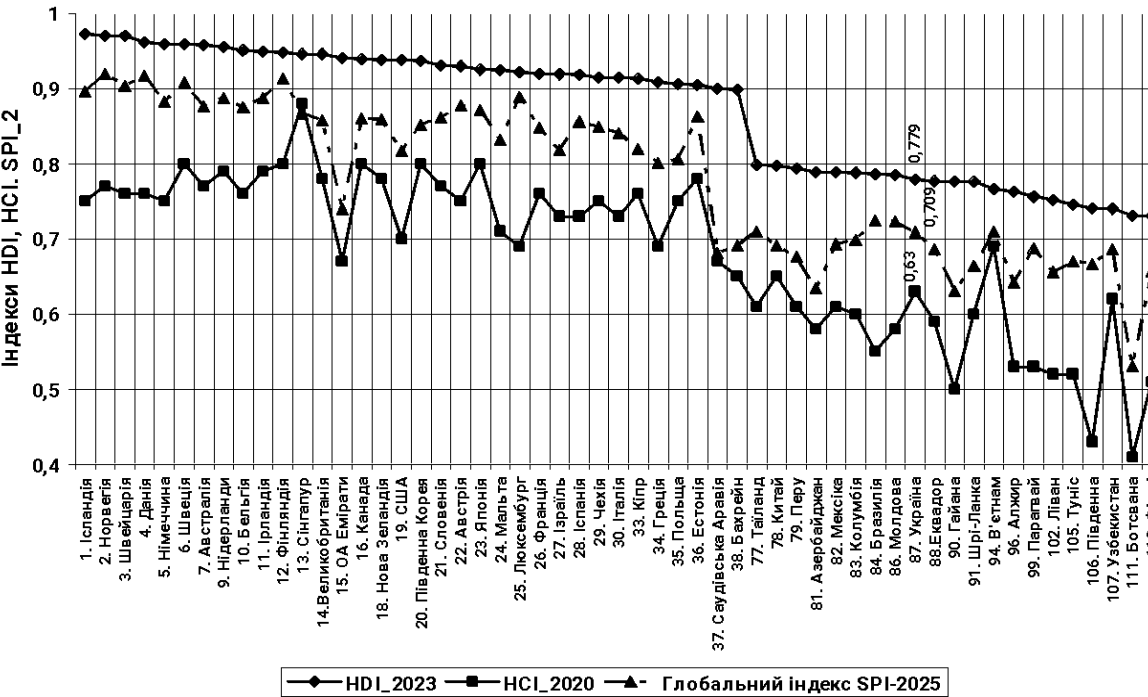

Рисунок 4 – Порівняння індексів HDI, HCI, SPI-2025, ранжованих по країнам в рейтингу HDI
Джерело: розроблено авторами на підставі [11; 16; 20]

Представлена на рисунку 4 аналітика значень індексу людського розвитку (ІЛР) України станом за 2023 рік становить HDI =

0,779, що відповідає категорії країн з високим рівнем людського розвитку, посідаючи 87 місце зі 193 країн та територій світу [16].

Україна утримує «Високий рівень ІЛР» в 2-й групі міжкrajнного рейтингу, oскiльки займає наступні рейтингові місця:

- 87 рейтингове місце в «Високому рівні ІЛР» в системі рейтингу Human Development Index 2023 р. (75 – 124 рейтингові місця) [16];

- 53 рейтингове місце в «Високому рівні ІЛР» в системі рейтингу Human Capital Index 2020 р. (28 - 73 рейтингові місця) [20];

- 63 рейтингове місце в «Високому рівні ІЛР» в системі рейтингу SPI (AITI Global Social progress index) 2024 р. (31 – 70 рейтингові місця) [11].

В Україні відносно рейтингових показників Німеччини та Франції зафіксовані значні недоліки показників розрахунку індексів SPI у звіті 2025 р. (дані наводяться за 2024 рік) [11]:

- значний недолік показника «здоров'я та благополуччя», який менше показника в Німеччині на 32,08% та показника у Франції на 32,97%;

- значний недолік показника «якість довкілля», який менше показника в Німеччині на 13,96 % та показника у Франції на 13,35 %;

- значний недолік показника «основні вимоги людини», який менше показника в Німеччині на 9,04% та показника у Франції на 7,83%.

Міжкrajнні порівняння дозволяють продемонструвати складові та напрями адаптації зарубіжного досвіду в контексті забезпечення сталого розвитку людського капіталу в Європейському Союзі. У процесі його проведення здійснено порівняльний аналіз структури основних показників життя населення, показників навчання населення та впливу обсягів розподілу ВВП у розрізі Німеччини, Франції (позиції 5 та 26 у «Найвищій групі» ІЛР в світі) та України (позиція 87 у «Високій групі» ІЛР). Отримані показники різниці між Німеччиною, Францією та Україною у гендерному розрізі відповідно по тривалості життя та навчання, ВВП на душу населення показали, що у 2023 році:

- тривалість життя чоловіків в Україні на 12,0 - 13,4 роки менше ніж у Європейських країнах; тривалість життя жінок в Україні на 3,6 - 5,9 рока менше ніж у Європейських країнах;

- тривалість обсягів навчання чоловіків в Україні на 1,5 - 2,5 рока менше ніж у Європейських країнах; тривалість обсягів се-

реднього навчання жінок в Україні на 0,4 - 2,6 рока менше ніж у Європейських країнах;

- середня тривалість обсягів навчання чоловіків в Україні на 1,2 - 3,9 рока менше ніж у Європейських країнах; тривалість обсягів навчання жінок в Україні на 0,4 - 2,0 рока менше ніж у Європейських країнах;

- ВНД на душу чоловіків в Україні на 43 166 – 55 098 доларів США менше ніж у Європейських країнах, тобто менша в 2,5 – 3,3 рази; ВНД на душу жінок в Україні на 33 088 – 38 894 доларів США менше ніж у Європейських країнах, тобто менша в 3,0 – 4,3 рази.

За дослідженням О.Зінченко, А.Самойленко, за показниками розвитку людського капіталу (саме в контексті забезпечення високої якості життя та доступності різностороннього розвитку людини) рейтингове оцінювання показує найбільшу конкурентоспроможність скандинавської, континентальної та англосаксонської моделей економіки [5].

Таким чином, проведений порівняльний аналіз дозволяє зробити висновки, що реальне положення України в рейтингу ІЛР дійсно відповідає значному зниженню показників життя людини, навчання людини та розподілу ВНД на 1 людину відносно найвищих показників «Найвищої групи», а різниця між показниками є програмою розвитку факторів підвищення Індексу людського розвитку в Україні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений структурно-функціональний аналіз стану людського капіталу та підходів його вимірювання, які застосовують міжнародні інституції, засвідчив, що кожна з використаних метрик дає змогу формувати рейтинги країн, що відображають рівень розвитку або потенціал розвитку людського капіталу. Водночас розглянуті показники забезпечують лише приблизну можливість здійснювати коректні міжкrajнні порівняння, які можуть використовувати різні групи стейкхолдерів для прийняття рішень щодо планування розвитку ЛК країн, компаній.

Аналітична частина дослідження щодо міжкrajнного порівняння динаміки розвитку людського капіталу підтверджує наявність „Високого рівня розвитку людського капіталу в Україні” (2 група в індексах HDI, HCI, ASP), але різний підхід у групуванні дає суттєве розходження рейтингу людського капіталу України на 56 – 87 місцях серед 193 кра-

їн світу, оскільки рівень індексу HSI = 56 Світового банку є суттєво вищим за індекс HDI = 87 рейтингу UNDP. Це також додатково підтверджує доцільність проведення міжкраїнних порівнянь, оскільки суто номер позиції країни у окремо взятому рейтингу дає низьку інформативність без врахування контексту порівняльного аналізу за різними рейтингами.

Проведений аналіз перспектив воєнного та повоєнного розвитку людського потенціалу для післявоєнного відновлення України показав, що найбільшими перешкодами є демографічні втрати при масовому територіальному переміщенні населення з східних регіонів України в безпечні центральні та західні регіони, масова міграція населення України за кордон, руйнування освітньої та наукової інфраструктури, а також звуження ринку праці.

Для ефективного подолання післявоєнних проблем розвитку людського капіталу України необхідні наступні комплексні заходи з пріоритетними напрямками:

- реінтеграція внутрішньо переміщених осіб в Україні з наданням їм тимчасового та постійного житла, а також забезпечення працевлаштування та соціальної адаптації в безпечних регіонах України;

- реінтеграція мігрантів, які покинули Україну з 2022 року, з наданням їм тимчасового та постійного житла, а також шляхом забезпечення працевлаштування та соціальної адаптації у більш безпечних регіонах України;

- реалізації державних програм відновлення освітньої системи, впровадження сучасних технологій навчання та стимулювання наукової діяльності, що сприятиме формуванню кваліфікованих кадрів на нових та відновлених об'єктах діяльності в Україні;

- державна підтримка перспективного розвитку цифрової економіки та залучення інвестицій у людський капітал, що дасть можливість суттєвого підвищення конкурентоспроможності країни на період післявоєнного відновлення;

- розробку державних програм підтримки реабілітації в цивільному житті осіб з військовими пораненнями, які потребують створення спеціальних реабілітаційних підприємств та розвитку

власного післявоєнного підприємництва за підтримки держави;

- створення державної системи модернізацій у соціогуманітарній сфері, фінансові напрями якої повинні бути спрямовано на розвиток людського капіталу (освітні реформи, медична реабілітація та економічне зростання).

Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є макроорієнтовані поведінкові прояви людського чинника у кризових умовах, що дозволить визначити спрямовуючі поведінкові інструменти задля сталого соціально-економічного розвитку країни у повоєнному відновленні.

Перелік використаних джерел

1. Антонюк В. П. Людський капітал України в контексті міжнародних порівнянь: проблеми і завдання його розвитку для забезпечення технологічних змін. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 2 (41). С. 135-141. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2\(41\).135-141](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2(41).135-141)

2. Близнюк В., Яценко Л. Підвищення трудової мобільності як фактор розвитку людського капіталу. *Економіка України*. 2023. № 66. Вип. 2(735). С. 73-95. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.02.073>

3. Галушка З. Людський капітал економіки України: вплив війни та потенціал післявоєнного відновлення. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. № 328(2). С. 100-108. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-15>

4. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. Київ: Т-во «Знання», КОО, 2001. 254 с.

5. Зінченко О.А., Самойленко А.О. Глобальний вимір розвитку людського капіталу. *Актуальні проблеми економіки. Серія Міжнародні економічні відносини*. 2020. №8 (230). С.104-113. <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2020-1-230-104-113>

6. Кожем'якіна С.М., Кривуша С.Г. Наукові дослідження соціогуманітарних передумов розвитку сфери формування людського капіталу. *Науковий вісник Міжнародної асоціації науковців*. 2023. №2(4). URL: <https://man.org.ua/nv/index.php/about/article/view/67/62> (дата звернення: 22 жовтня 2025 р.)

7. Лібанова Е.М. Людський капітал України: втрати внаслідок війни і перспективи повоєнного відродження (стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 5 лютого 2025 р. *Вісник НАН України*. 2025. № 4. С. 38-45. <https://doi.org/10.15407/vsn2025.04.038>

8. Мельничук Д.П. Людський капітал: пріоритети модернізації суспільства у контексті поліпшення якості життя населення : монографія. Житомир: Полісся, 2015, 564 с.

9. Новікова О., Залознова Ю., Азьмук Н. Відновлення людського капіталу України у післявоєнний період з використанням переваг цифровізації. *Журнал європейської економіки*. 2023. № 21(4). С. 407–427. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1619> (дата звернення: 22 жовтня 2025 р.)

10. Ушенко Н.В. Методичні підходи до оцінки людського капіталу України. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2006. Вип. 221. Т. II. С. 388-397.

11. Ушенко Н.В. Людський капітал: регуляторні механізми відтворення [монографія]. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток», 2008. 288 с.

12. Becker G. S. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. Chicago: University of Chicago Press, 1964.

13. Égert, B., C. de la Maisonnette and D. Turner. A new macroeconomic measure of human capital exploiting PISA and PIAAC: Linking education policies to productivity”, *OECD Economics Department Working Papers*. 2022. № 1709, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/a1046e2e-en>

14. Global Social Progress Index 2025. URL: surl.li/vugfji (дата звернення: 22 жовтня 2025 р.)

15. Guide on Measuring Human Capital / Task Force on Measuring Human Capital. New York and Geneva, 2016. URL: https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/consultationDocs/HumanCapitalGuide.web.pdf?utm_source (дата звернення: 22 жовтня 2025 р.)

16. Human Development Index (HDI). URL: <https://hdr.undp.org/data-center/documentation-and-downloads> (дата звернення: 22 жовтня 2025 р.)

17. Randa Sab, Stephen C. Smith. Human Capital Convergence: A Joint Estimation Approach / IMF Staff Papers. Vol. 49, No. 2. International Monetary Fund, 2002. Pp. 200-211.

18. Schultz Theodore W. Investment in Human Capital. *The American Economic Review*. 1961. Vol. 51. № 1. Pp. 1-17.

19. The Global Human Capital Report 2017. Ukraine. URL: https://www.insidehighered.com/sites/default/server_files/files/WEF_Global_Human_Capital_Report_2017.pdf (дата звернення: 22 жовтня 2025 р.)

20. The Human Capital Index (HCI) database. URL: https://data360.worldbank.org/en/dataset/WB_HCI (дата звернення: 22 жовтня 2025 р.)

21. The Sustainable Development Goals (17 SDG). The United Nations in 2015. URL: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals> (дата звернення: 22 жовтня 2025 р.)

22. World Bank. World Development Report 2019: The Changing Nature of Work. Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-1-4648-1328-3. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/816281518818814423/pdf/2019-WDR-Report.pdf> (дата звернення: 22 жовтня 2025 р.)

References

1. Antonyuk, V. P. (2021). Human capital of Ukraine in the context of international comparisons: problems and tasks of its development to ensure technological changes. *Bulletin of Economic Science of Ukraine*, 2 (41), 135-141. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2\(41\).135-141](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2(41).135-141)

2. Blyznyuk, V., Yatsenko, L. (2023). Increasing labor mobility as a factor in the development of human capital. *Economy of Ukraine*, 66, 2(735), 73–95. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.02.073>

3. Galushka, Z. (2024). Human capital of the economy of Ukraine: the impact of the war and the potential for post-war recovery. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 328(2), 100-108. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-15>

4. Grishnova, O.A. (2001). Human capital: formation in the system of education and professional training. Kyiv: Publishing house "Knowledge", KOO, 254.

5. Zinchenko, O.A., Samoilenko, A.O. (2020). Global dimension of human capital development. *Current problems of economics. Series International economic relations*, 8 (230),

104-113. <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2020-1-230-104-113>

6. Kozhem'yakina, S.M., Kryvusha, S.G. (2023). Scientific studies of socio-humanitarian preconditions for the development of the sphere of human capital formation. *Scientific Bulletin of the International Association of Scientists*, 2(4). Retrieved from: <https://man.org.ua/nv/index.php/about/article/view/67/62> (Access data: October 22, 2025)

7. Libanova, E.M. (2025). Human capital of Ukraine: losses due to the war and prospects for post-war revival (transcript of the report at the meeting of the Presidium of the NAS of Ukraine on February 5, 2025). *Bulletin of the NAS of Ukraine*, 4, 38-45. <https://doi.org/10.15407/visn2025.04.038>

8. Melnychuk, D.P. (2015). Human capital: priorities of modernization of society in the context of improving the quality of life of the population: monograph. Zhytomyr: Polissya, 564.

9. Novikova, O., Zaloznova, Yu. and Azmuk, N. (2023). Restoration of human capital of Ukraine in the post-war period using the advantages of digitalization. *Journal of European Economics*, 21(4), 407–427. Retrieved from: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1619> (Access data: October 22, 2025)

10. Ushenko, N.V. (2006). Methodological approaches to the assessment of human capital in Ukraine. *Economics: problems of theory and practice*, 221 (II), 388-397.

11. Ushenko, N.V. (2008). Human capital: regulatory mechanisms of reproduction [monograph]. Donetsk: Yugo-Vostok LLC, 288.

12. Becker, G. S. (1964). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. Chicago: University of Chicago Press.

13. Égert, B., C. de la Maisonneuve and D. Turner. (2022). A new macroeconomic measure of human capital exploiting PISA and PIAAC: Linking education policies to productivity.

OECD Economics Department Working Papers, 1709, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/a1046e2e-en>

14. Global Social Progress Index 2025. Retrieved from: surl.li/vugfji (Access data: 22 October 2025)

15. Guide on Measuring Human Capital / Task Force on Measuring Human Capital. New York and Geneva (2016). Retrieved from: https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/consultationDocs/HumanCapitalGuide.web.pdf?utm_source (Access data: 22 October 2025)

16. Human Development Index (HDI). Retrieved from: <https://hdr.undp.org/data-center/documentation-and-downloads> (Access data: 22 October 2025).

17. Randa Sab, Stephen C. Smith. (2002). Human Capital Convergence: A Joint Estimation Approach / IMF Staff Papers. Vol. 49, No. 2. International Monetary Fund, 200-211.

18. Schultz, Th. W. (1961). Investment in Human Capital. *The American Economic Review*, 51, 1, 1-17.

19. The Global Human Capital Report 2017. Ukraine. Retrieved from: https://www.insidehighered.com/sites/default/server_files/files/WEF_Global_Human_Capital_Report_2017.pdf (Access data: October 22, 2025)

20. The Human Capital Index (HCI) database. Retrieved from: https://data360.worldbank.org/en/dataset/WB_HCI (Access data: 22 October 2025).

21. The Sustainable Development Goals (17 SDGs). The United Nations in 2015. Retrieved from: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals> (Access data: 22 October 2025).

22. World Bank. World Development Report 2019: The Changing Nature of Work. Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-1-4648-1328-3. Retrieved from: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/816281518818814423/pdf/2019-WDR-Report.pdf> (Access data: 22 October 2025)

Стаття надійшла до редакції : 30.10.2025 р.

Стаття прийнята до друку: 16.11.2025 р.

Стаття опублікована: 30.12.2025 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Ушенко Н. В., Курочка О. М. Стан та динаміка розвитку людського капіталу: міжкраїнні порівняння ЄС та України. *Часопис економічних реформ*. 2025. № 4(60). С. 123–134.

